

MARIN SORESCU: IRONY, PARODY, HUMOR

Mirela Mladin

PhD. student, University of Craiova

Abstract: The present paper is a short analysis of one of the most important poem volumes written by Marin Sorescu. All of his six volumes *La lilioci* explore a traditional village, people who live there and their facts. *Bulzești* is the name of this special place where a special connection between villagers and God is possible. Sunday is a special day in this village because people go to church to pray to God and they also go to cemetery to confess to their dead relatives. The nicknames the author uses are also special, designating a specific quality for people who bear them. In other words, behind a nickname it is hidden a human defect: laziness, stupidity, pride or anything else. Therefore, irony is the key of all his poetry, as Marin Sorescu himself recognised. His irony has made it possible to publish freely and frequently, this being the reason why he has remained one of the most important neomodernist writers.

Keywords: humor, irony, nicknames, religion

1. Introducere

Marin Sorescu este un scriitor complex, este deopotrivă: poet, dramaturg, romancier, prozator și eseist. O constantă a întregii sale opere o reprezintă ironia, fie că ne-a obișnuit cu aceasta în trecerea sa de la o operă la alta, fie de la un gen literar la altul. Atât în parodiile ce au alcătuit volumul de debut *Singur printre poeți*, cât și în volumele de poezii ce au urmat: *Poeme*, *Moartea Ceasului*, *Tineretea lui Don Quijote*, *Tușiți*, *Suflete*, *bun la toate*, se regăsesc teme grave precum: viața, moartea, condiția umană, destinul, teme tratate într-un stil ironic. Trilogia *Setea muntelui de sare* cuprinde piese încărcate de simbolism, care ascund aceeași tematică gravă a condiției umane într-o formă grotescă, tragic-ironică.

Cele șase volume ale ciclului *La lilioci* alcătuiesc și ele un univers aparte, cu un limbaj savuros-ironic. Altfel spus, cel puțin în textele publicate până la ciclul *La lilioci*, Marin Sorescu a scris parabole lirice și nu poezie realistă, în care sensul este filosofic ori moral, iar scenariul și costumația sunt menite să furnizeze doar materialul. Nu întâmplător, autorul a debutat cu parodii, spiritul parodic este însușirea fundamentală a întregii lui literaturi.

Viziunea sa complexă asupra vieții este apropiată de cea a unor existențialiști francezi, precum Albert Camus și Jean Paul Sartre, sau de cea a filozofilor germani Friedrich Nietzsche și Martin Heidegger. Universul său este populat cu ființe fantastice, cu decoruri convenționale și imagini grotești, ce pot fi considerate fie expresioniste, fie suprarealiste: femeilor li se scot agrafele și inelele și se transformă în sufertașe, iar bărbații sunt transformați în preșuri, după care sunt torși. Manierismul poetului constă în distrugerea formelor vechi, fiind preocupat de conotații profunde ce pot fi acordate unui spațiu comun. Poezia lui este una a subminării ideii de

sacru și de semnificativ în întocmirea lumii, a temelor mari ale acesteia. Astfel, teme sacre precum moartea și iubirea sunt banalizate, caricaturizate, lipsite de fior și de mister. Textele împreună cu un limbaj banal conturează o puternică senzație de absurd. Scrierile sale relevă criza acută a conștiinței moderne, incapabilă să-și mai găsească eliberarea din ataraxia condiției existențiale limitate.

2. La lilioci

Titlul ciclului *La lilioci* a fost inspirat de numele unui cimitir, pe când Marin Sorescu era student în străinătate, preluând această idee de la poetul american Edgar Lee Masters, care scrisese un volum de poezii ce purta numele unui cimitir.

În ciclul *La lilioci*, triumfă poezia realității și se renunță la parabolă, formulă literară pe care a îmbrățișat-o în prima parte a creației. Poezia se distanțează de modurile confesive cunoscute până aici, autorul recurgând la epic și descriptiv. Autenticitatea constă acum într-un fel de fotografiere a momentului, în transcrierea faptelor, viața fiind lăsată să se rostească singură. Oralitatea constă aici în redarea vorbelor unor persoane din satul Bulzești, pe care poetul le relatează cu o seriozitate plină de haz. Aici, Marin Sorescu își creează propria lume, cu legi necunoscute. Textele ce alcătuiesc acest titlu sunt răsfrângeri ale unei lumi originare, naturale, a rădăcinilor biologice și poetice ale scriitorului însuși. Este universul de gândire, de sensibilitate, de imaginație și de limbaj, al lumii țărănești din Bulzeștii Olteniei lui Marin Sorescu, unde poetul se întoarce pentru a-l înregistra și reface în chip cât mai apropiat de izvoarele lui. Pentru a crea impresia autenticității depline, el apare în rolul unui martor care înregistrează spusele sătenilor. El evocă întreaga comunitate pe care o regăsește în ipostaza unui reporter, dar mai ales ca un arheolog care face săpături în adâncurile tradiției ca să readucă la suprafață tiparele în curs de deteriorare ale unor existențe exemplare.

La lilioci se deosebește într-o foarte mare măsură de poezia scrisă până atunci: apar narațiunea, dialogul, descrierea realistă cu decoruri naturale și gospodărești, cu elemente fie banale, fie insolite, conducând spre o viziune dramatică, teatrală a lumii. Autorul cunoaște de la fața locului mentalitățile, comportamentele specifice, limbajul definitiv, readucându-le la suprafață, însă se dorește a fi obiectiv. Totuși, oricâtă obiectivitate ar afișa autorul, cititorului nu-i scapă convenția oralității țărănești, precum nici actul de rememorare a faptelor originare ale lumii rurale prin intermediul limbajului reconstituit al locului și momentului experienței relatate. Așadar, cititorul acceptă ideea că autorul se ascunde în spatele măștii purtate de povestitorul țăran, martor și spectator totodată al secvenței de viață refăcute, repuse în scenă, senzația de autentic provenind tocmai din acest joc mimetic. Impresia de teatralitate și de spațiu scenic izolat este excelent sugerată de autor: „Satul e închis ca o cetate. / Totul se află înăuntru. Când vine de la câmp, / Omul parcă trage scara potecii după el. / Ce se petrece în afară e din alt tărâm, / Unde ajungi călare pe pajură, / Ori scoborându-te printr-o fântână părăsită. / Forul român e capul podului vărui / Ori poiana cu iarbă verde” (Sorescu 2009: 320).

2.1 Satul

În literatura tradițională, satul reprezintă un topos, un spațiu primordial la care eul liric se reîntoarce mereu cu drag. Acesta a reprezentat o temă recurentă pentru mai toți autorii români.

Fie că ne referim la textele lui Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu sau Marin Preda, viața satului românesc, precum și țăranul român s-au aflat în centrul atenției. Acesta din urmă a fost caracterizat adesea printr-o inteligență subtilă, ajungând să fie considerat un mic filozof prin intermediul strategiilor lui particulare și prin inteligența de care dă dovadă. Obiceiurile și datinile țăranilor români au fost și ele prezentate amănunțit, putând fi considerate adevărate monografii ale satului românesc.

Poezia lui Marin Sorescu ne oferă o cu totul altă imagine a lumii rurale, păstrând însă atașamentul de ceea ce înseamnă ținut natal, o oarecare implicare afectivă. În întregul ciclu de poezii satul capătă valențe magice ale unui spațiu privilegiat de vecinătatea unui loc sacru. Satul nu este o punte spre civilizație, ci „e închis ca o cetate. / Totul se află înăuntru. Când vine de la câmp, / Omul parcă trage scara potecii după el” (*ibidem*). Aici bulzeștenii trăiesc după reguli proprii care le sunt de ajuns și pe care rareori le schimbă cu noutățile venite din afară: „Ce se petrece în afară e din alt tărâm” (*ibidem*). În acest spațiu magic oamenii simt nevoia să nu se amestece cu alții: „Ieșirea în lume este la poartă, duminica / Aici curg veștile ca pe câmpul de luptă” (*ibidem*: 60). Lumea lui Sorescu amintește de eroii lui Sadoveanu care se retrag în pustietatea bălților și a munților, trăind după legi nescrise, cum este legea baltagului.

Evenimentele din lumea satului ies la iveală prin intermediul unui grai oltenesc, în care termenii regionali compun fraza țăărănească: „Toate secretele ies acum la iveală, ca untdelemnul, / Cine cu cine mai trăiește, povești cu ibovnici, certuri pe mejdine / Tot ce a fost mai colorat în comună de un an încoace” (*ibidem*: 92). Este o lume în care comunicarea dintre „personaje” este familială, motivațiile lor sunt un prilej de disecare a mentalității unei întregi colectivități.

2.2 Biserica, cimitirul și relația cu divinitatea

Cimitirul bulzeștenilor se găsește într-un loc pe care ei l-au numit *La liliaci* din cauza arbuștilor de liliaci ce umplu întreg spațiul ce adăpostește morții. Biserica este și ea amplasată în același cadru. Deși e un spațiu exclusiv al morților, cimitirul devine un colț mirific de paradis în care „cântă păsările și e un miros de liliaci înfloriți...locul e ferit...între codrii” (*ibidem*: 149), iar „clopotul nu te deranjează” (*ibidem*), așadar este o adevărată desfătare să fii mort în cimitirul bulzeștilor. Un astfel de loc nu poate fi descoperit în multe locuri din țară. Săpânța este singurul loc care poate concura cu creația Bulzeștiului.

Savoarea mâncării din cimitir este de neînlocuit: „Nicăieri nu mănânci o varză cu carne/ Mai gustoasă ca-n cimitir” (*ibidem*: 147). Trebuie amintit faptul că principalii invitați ai mesei festive sunt chiar morții. Alăturarea acestor două elemente: mâncarea savuroasă, inconfundabilă, împreună cu spațiul cimitirului este de-a dreptul șocantă. Are loc, astfel, imixtiunea profanului în spațiul sacru al cimitirului. Petrecând în cimitir îți dai seama că „viața merită s-o trăiești” (*ibidem*: 148). La Sorescu, important este ceremonialul mâncării, cu toate variantele sale: „la govie”, „pomana”, „praznicul”, „masa”. Contrastul intervine prin raportul dintre ceremonia preparatelor, demne de o curte flămândă, și sărăcia relativă a bucatelor.

Pregătirea pentru trecerea în lumea de dincolo se face cu multă grijă de fiecare în parte. Oamenii se pregătesc cu o naturalețe impresionantă ghidându-se după principiul „omul care știe când îi vine sorocul” și discutând despre momentul trecerii ca despre o croială: „Acolo pe Bisa se discută despre moarte simplu / Ca despre o croială”. Tot în acest cadru își fac apariția și copiii

care se joacă de-a ascunzișul printre morminte, animați de o inocentă vitalitate, iar chiotele datorate jocului se întrepătrund cu bocetele de jale care alcătuiesc alfabetul comunicării cu morții. Așadar, prin toate aceste imixtiuni, care de care mai șocante, cimitirul *La liliaci* devine o prelungire în moarte a satului Bulzești, o imagine în oglindă. Biserica și cimitirul devin *axis mundi*. Sătenii lui Sorescu percep divinitatea ca pe un tovarăș căruia i te poți confesa fără rezerve, dar și împotriva căruia poți ridica glasul atunci când ești nemulțumit de tovarășia lui: „Dumnezeu stătea în pătuiaș în capul oaselor și l-am întrebat: Ce mai faci?” (*ibidem*: 53).

Deși poate părea a fi un loc ferit de forța întunericului, a demonului și a stafiiilor, cadrul acesta ce pare a fi paradiziac este călcat de forța răului. *Dumneata* este un exemplu foarte elocvent în acest sens, un text în care se exprimă o reclusiune a demonicului: Grigore al lui Tăgârlă întâlnește noaptea un fost vecin, deghizat în moroi, și paralizază, pentru că acesta vrea să-l ia de guler. Un vrăjitor îi explică faptul că a scăpat ieftin, pentru că alți moroi sunt mult mai răi: „...ai scăpat ieftin, neică, moroi din Bulzești sunt / Arțăgoși. / Când le strășunează din ceva pe câte unul... îl fac / Cărpă, zdreanță, poți să ștergi lampa cu el” (*ibidem*: 135). Necesitatea de a ține la distanță această forță malefică este foarte bine prezentată într-un text intitulat *Baba*. Această femeie trecută de prima tinerețe intră în scenă ca un personaj comic, care încearcă să străjuiască eternitatea prin ștergerea cu apă fiartă a clanței de la ușă, în speranța că va scăpa de microbi, astfel: „Spăla clanța ușii după fiecare musafir” (*ibidem*: 65). Obsesia aceasta a curățirii de spiritele rele este dusă la extremă, astfel că femeia „Când spăla cămășile, începea de luna și până vineri le tot / Linciurea”, iar „Când făcea noru-sa colivă, zicea că să i-o spele din / Patruzeci și patru de ape” (*ibidem*).

Pe lângă aceste personaje cu frică de forța răului, își fac simțită prezența și unii, precum primarul Murgilă, care pune la cale un întreg scenariu. El introduce în casa unor săteni o iapă pentru a-i speria și a-i face să creadă că a intrat *Dracul* în casa lor. *Dracul*, personajul eponim al acestui text, după ce mănâncă o ladă de mălai ce se afla în camera în care a fost instalat, îi sperie pe copii, care o iau la sănătoasa pentru a-i relata primarului cele întâmplate. Când se lămurește situația, îi sfătuiește ca: „Altă dată să luați bine seama când ieșiți / Să nu se mai strecoare printre voi” (*ibidem*: 390). Murgilă însuși o spune într-un mod ironic că *Dracul* s-a strecurat în casă într-un mod bizar: „Parcă ar fi fost o mătă ceva, ori o găină” (*ibidem*). În cele din urmă, Murgilă este și cel care oferă concluzia la care a ajuns el în urma acestei întâmplări. În mod ironic el îi întreabă pe copii: „Mă, ce mâncarăți voi!”? / Păi lapte de bou... / E, de-aia nu văzurăți voi iapa! Că laptele acesta îți / Dă un fel nărozie la cap” (*ibidem*).

2.3 Poreclele

Multitudinea de porecle ale celor vii și a celor morți se naște dintr-o impetuoasă nevoie interioară de consemnare a celor care au populat Bulzeștiul existenței soresciene. În marea lor majoritate, cei cărora poetul cronicar le ridică un monument sonor sunt adormiți în liniștea de *La liliaci*, dar cei rămași, cum sunt mama sau Sorescu, nu obolesc niciodată să-i scoată la lumină din străfundurile memoriei. Ei sunt rememorați și jeluți, cu regretul celui care a trăit alături de mulți dintre ei (în cazul mamei) într-un timp de mult apus.

Porecla amintește în același timp și de gradul de rudenie al posesorului cu alții, reușind în felul acesta să fie evocate două persoane, ci nu una singură: „Veta lui Iedu / Țața Nicolîța a lui Fănică a lui Ion Bălan / Mărin al Nicolîții a lui Fănică al lui Ion Bălan / ...Ion al Mare al lui

Marin Fănahe” (*ibidem*: 312). Porecle conțin chiar și titlurile poeziilor: *Păun Umblatul*, *Ciocea*, *Zarbă și Ribla*, *Ioana lui Trașcă*, *Mitru Ceapă*, *Rița*, *Ioana*, *muma* și lista poate continua.

Păun Umblatul este un text cu totul original. După cum chiar titlul o spune, Păun este unul dintre bulzeștenii lui Sorescu, remarcat pentru peregrinările lui de la est la vest sau de la nord la sud. Se credea despre el „c-a pus mâna pe marginea lumii” (*ibidem*: 294). În realitate, se știa despre el că a călătorit în America și în Franța. Și ca orice om umblat, de pe meleagurile pe care le-a vizitat nu a putut să se întoarcă fără a aduce cu el un obiect cu totul aparte, nemaîntâlnit pe meleagurile românești. Asta am fi tentați să credem, desigur, în realitate, el venise numai cu un ceas, „și când întâlnea câte o femeie torcând / Păun americanul scotea ceasul de la brâu” (*ibidem*). Bulzeștenii lui Sorescu se arată de-a dreptul indignați de comportamentul său, fiind aspru criticat de către aceștia: „s-a dus în America să învețe să spună cât e / Ceasul. Da’ de ce n-a rămas acolo și-a venit / Aici, unde nu interesează pe nimeni cât e ceasul, / Fiindcă sunt la fel de preciși și cocoșii de pe gard!?” (*ibidem*: 295). Desigur, dacă ar fi fost un om strângăreț, ar fi venit și el cu tolba plină de bani de peste ocean, însă toată averea agonisită peste ocean a constat numai într-o „papornită cu scule” (*ibidem*). Împreună cu Nae al lui Urzeanu și cu Florea al Mic: „Își făcuseră poze la Paris și le țineau / Bătute-n cuie-n pereți și le boteza popa când venea cu / Botezul, ca pe icoane” (*ibidem*). Și dovada clară că nici în America nu sunt câinii cu covrigi în coadă, stă în faptul că Păun Umblatul „și-a luat ceasul, sculele / Și s-a întors acasă / Să se-nsoare / Și să trăiască după fusul Mitrei Baloțanca” (*ibidem*).

Ciocea, personajul eponim al textului cu pricina, este cel care ne oferă o imagine de ansamblu a unei scene din care se poate desprinde o vorbă de duh românească, potrivit căreia „gura bate fundul”, după cum chiar autorul concluzionează. Ciocea este un bărbat muncitor, dar care are la casa lui o femeie care se opune în mod clar ideii că bărbatul și femeia trebuie să lucreze cot la cot. Într-una din zilele de vară, Ciocea se afla la secerat, însă „mujeria lui Ciocea la poartă, / pune fluturi pe-o cămașă” (*ibidem*: 335), după cum chiar cumnata bărbatului relatează. Întrebată dacă binevoiește să meargă să-și ajute bărbatul la muncile câmpului, aceasta răspunde hotărâtă: „Ba! Are copii. / Să-și muncească, să le dea de mâncare. / Și-ncepea să ocare: / Lovi-l-ar plezneala, / Găsi-l-ar al din baltă, Găsi-l-aș țapăn / Până deseară, lua-l-ar boala, / Umple-l-ar jipul!” (*ibidem*). Și cum și răbdarea are și ea măsura ei, „Într-o luni după Paști s-a certat Ciocea cu Măria. / I-a scos lada cu țoale în curte și le-a dat foc” (*ibidem*: 336). Și pentru ca răzbunarea soțului să fie una memorabilă, după ce-i arde toate țoalele, merge să o cheme acasă pe fosta lui nevastă: „Hai acasă, că n-am muieră. A plecat, fir-ar a dă, hai tu” (*ibidem*). La aflarea acestora, soția vine să-și apere teritoriul și astfel „S-au încăierat până seara”, dar în cele din urmă „a biruit dragostea de mamă” și Ciocea a rămas cu Măria.

Zarbă și Ribla sunt un cuplu care întruchipează zgârcenia umană în persoană. Chiar și relația dintre ei este una precară, după cum chiar autorul o descrie: „Căsnicia lor mergea bine, ca tusea cu junghiul, avea fiecare traista lui / Și când mergeau pe la pomeni, / Cere fiecare în contul lui” (*ibidem*: 119). Și cum zgârcenia face cel mai bine casă cu lenea, nici ei nu se dezic de la această regulă, iar când este vorba să se ferească de hoți, ei pot sta liniștiți pentru că „nu știu ce să le ia, / Poate trăiștile, că ei au conținut să mai muncească, / De când s-au îndesit sărindarele, păresimile, pomenile de nouă zile” (*ibidem*). Totuși, când vine vorba să fie realiști, aceștia nu se

sfiesc să recunoască faptul că „Lumea e darnică, [...] ,dacă nici doi milogi ca noi / N-o putea hrăni o comună, / Atunci înseamnă c-a venit sfârșitul lumii” (*ibidem*).

Pripeală, după cum îi spune și numele, este un sătean care se precipită tot timpul și toate treburile ce se străduiește să le ducă la bun sfârșit le face de-a talmeș-balmeș. Ca orice persoană pe care o caracterizează graba, Pripeală, merge și el la biserică de Paști. Și pentru că atmosfera din biserică nu era tocmai una propice, deoarece oamenii se îmbulzeau să ia paști, el se hotărăște să își facă singur Paști, astfel: „A pus o bucată de pâine-n pahar, / A turnat vin peste ea, / S-a nchinat frumos și a mâncat.” Și s-a întrebat retoric: „ - Ce, numai popa poate face paști?” (*ibidem*: 193).

Porecele sub care au fost cunoscuți bulzeștenii sunt singurele care supraviețuiesc morții și uitării, trimițând la originea noastră latină, unde cognomenul este de cele mai multe ori păstrat în istorie¹.

Concluzii

Față de scrierile precedente, ciclul *La lilioci* reprezintă o experiență surprinzătoare prin natura universului rural evocat, dar și pentru că autorul renunță uneori la fantezismul ironic, lăsând loc unui discurs obiectiv, detașat care are ca scop înregistrarea unor fapte de viață. De la parodia literaturii de debut, Marin Sorescu descoperă jocul lumii în însuși spațiul său originar. Bulzeștiul, locul de desfășurare al tuturor evenimentelor evocate, poate fi interpretat ca o lume carnavalescă în care vii și morții se întâlnesc, iar trecerea lor pe drum poate fi privită ca un spectacol admirat îndelung de spectatori. Porecele, au și ele un rol foarte important, fiind măști pitorești prin intermediul cărora o persoană poate fi identificată printr-o particularitate fizică, morală sau psihică. În acest sat aproape că nu există om fără poreclă. Același spirit ironic îl păstrează și în relația cu divinitatea. Așadar, prin intermediul tuturor acestor aspecte, ciclul *La lilioci* reprezintă o sinteză originală realizată prin modalități diverse ale genurilor epic, liric și dramatic, menite să conserve spiritul viu al unor tradiții ce se doresc a fi păstrate în eternitate.

BIBLIOGRAPHY

- Manolescu, Nicolae. 2008. *Istoriacritică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Pitești: Paralela 45.
- Manolescu, Nicolae. 2001. *Literatura română postbelică*. București: Aula.
- Simion, Eugen, 1978. *Scriitori români de azi*. București: Casa Românească.
- Sorescu, Marin, 2010. *La lilioci*. București: Jurnalul Național.
- Ștefănescu, Alex. 2005. *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*. București: Mașina de scris.

¹ Marcus Tullius Cicero - porecla Cicero este cea păstrată astăzi